

Hős a borbélycégéren

Major Nándor

„Mezítámb ment a kályhafűtő, hogy az uraságokat ne zavarja. A sapkáját is a folyosó végén hagyta, egy nyaláb havas hasában, mert a falak tele voltak régen elment urak kihívó arcképeivel, valamint hegyes orrú, piros sapkás papokéval, akik olykor az imádságoskönyvükkel fejbekólintották a pince körül is ólálkodó kályhafűtőt”, írja Krúdy szemrebbenés nélkül, mert az ő regényeiben minden életre kel, tárgyak, fék, kövek, utcák, miért ne keljenek életre a festmények is? A Hét bagoly című regényének hőse, Józsiás költő, egy borbélycégerre pingált férfi arcképét tesz meg regénye hősvé, mert végtelen idők óta ott áll éjjel-nappal nyitott szemmel a Váci utcán, s nyilván többet látott, mint bárki élő ember. Később maga Krúdy is ugyanezt a borbélycégéren ácsorgó férfit teszi meg Az utolsó gavallér hősvé, mert egy botránnyból kifolyólag életre kel a céger: megtalálják a festmény eredeti, élő példányát, az embert, vagy azt, akiről azt hiszik, hogy hasonlít rá.

Aligha akad író, aki oly szuggesztíven érzékeltette volna a képzelet és a valóság folytonos egybejárását, mint Krúdy. Szerinte a képzelet és az emlékezés, a múlt és a jövő folyton egybeolvad jelen cselekedeteinkkel, anélkül, hogy mindennapi életünkben felfigyelnénk erre. Ötvenéves korunkban kissé meggörnyedve elmegyünk egy rég látott cukrászda előtt, s hirtelen katonás léptekkel folytatjuk az utunkat, valahol a fülünkben halvány katonazene cseng; tán eszünkbe sem jut, hogy harminc évvel korábban, katona korunkban, e cukrászda ajtaján egy kedves kislánnyal karöltve léptünk ki, s az ímént mint-ha ugyanazt a lányt, az egykori lánynak a lányát láttuk volna az ablakon át, bár már se az arcára, se a nevére nem emlékezünk.

„Egy barátom szerint, késő öregségében, mikor már csak nagyapai csókokat lehel a nőkre, vannak bizonyos házak, amelyből az óraütés hangzik, és délután négykor, midőn a ház előtt elhaladt, mindig vérhullám, vagy és női illatokkal fűszeres fantázia támadt a szívében, pedig már elfelejtette volt a nőket. Benyitott a házba, tizenhétéves gyönyörű hajadon font a kályha mellett, aki ismerős, drága mosollyal várta, mint a Szentföldről megtért lovagot. „Henrik!” mondta párnameleg hangon, és barátomat valóban Henriknek hívták. Midőn térdre vetette magát a fonó lány előtt, észrevette, hogy két irakk és fehér nadrág van a saját testén, amilyenben lion volt Pesten a harminc évében. Megcsípte a tenyerét, nem álmodott, pedig az ímént még a Vadászskürben játszott piquet-t egy százesztendős, mázsás férfival. A borjú nagyságú kandúr a sarokban kis fehér cicá lett, az ócska függőlámpás helyén rózsaszínű viaszgyertyák gyúltak ki, és a kandallón az óra mutatója mintegy megörülten for-

gott visszafelé, mialatt az órák jelző, parafadugóból való barát ki- és befutott házikójába. Aztán egy másodpercnyi nyugalom állott be a szobában, a gyönyörű hajadon barátom szívén pihentette szőkes, bodros, jó szagú fejét. Később téli sötét lett ismét, a hópárna kékes színben feküdt az ablak párkányán, egy csúf öreg Katona Sári, aki végigküzdötte az olasz hadjáratot, seprője után nyúlt a kályha mellett, és részeg disznónak nevezte barátomat, aki sohaszem ivott egy kortyot sem”, írja Krúdy az Őszi utazás a vörös postakocsin című regényben.

Mi ez a különös káprázat? Időnként úgy viselkedünk, mintha egy ötven évvel korábban abbahagyott cselekményt folytatnánk ma, méghozzá ott, ahol megszakadt? Hol élünk ilyenkor, a jelenben, vagy a múltban? S egyik pillanatról a másikra hol a jelenben, hol a múltban, hol a jövőben? Ilyen különös képességeink vannak? Krúdy regényhősei legalábbis olyan intenzív életet élnek az idő mindhárom dimenziójában, annyit mindent átélnek, hogy azt az egyszerű emberi élet éveinek számával nem lehet mérni, egybefogni. Többet megélnék ezek a hősök, mint amennyi egyetlen élet tartama lehet. Ezért az olvasó egyáltalán nem csodálkozik, hanem készségesen elhisi Krúdynak, hogy Zsigmond király háromszáz évet élt; Alvinczi százhusz éves, holott annak alapján, amit tesz, ahogy viselkedik; legfeljebb ötven lehet, egy tizenhétéves lány ötven éve jár egy nevezetes vendéglő mulatságaira a Nagy kópé című regényben, s Rezeda Kázmér hosszú beszélgetéseket folytat vele, holott a lány nincs is jelen; Pisztoli úr a Kleofáné kakasa című kisregényben éppúgy feltámad halottaiból s normálisan él közöttünk, mint a Mit látott Vak Béla szerelemben és bánatban című regény papja, vagy az Asszonyágok díjának szegény özvegye; s Rudolf herceg is kriptaszőkevényként jelenik meg az Őszi utazás a vörös postakocsin című regényben. Különös, hogy az olvasó éppoly természetesnek veszi mindezt, mint amilyen természetesen élnek e hősök a regény többi szereplőivel együtt.

Krúdy nem sokat tördődött az idő és a természet némely törvényeivel: mondják, hogy ebben nagy befolyást gyakoroltak rá bizonyos keleti tanok, maga a buddhizmus is. Kivált abban, hogy az ember valahol már meglevő élete előtt is élt, s valaki folytatja majd az életét halála után is. Lehetséges. De alighanem az emlékel jelentettek számára oly intenzív élményt, hogy azok folytonos felidézése végül a cselekmény időrendjének felbontására készítette. A múltban, jelenben, jövőben egyaránt élő ember képe úgy jelent meg előtte, hogy azt az óramutató perceivel és éveivel nem mérhetjük. Belső mértéke van az életnek: az intenzitás, a tartam. És ezzel a felfogásával világviszonylatban a modern széppróza úttörői közé tartozott.